

SALAJUL PE TREPTILE ISTORIEI POPORULUI ROMÂN

Ni se pare cel puțin ciudat faptul că adesea istoriografia românească a fost, și din păcate mai este încă, silită să răspundă unor afirmații — ce-i drept bazate pe supoziții și date prefabricate, uneori pur și simplu falsificate cu rea credință — care, chipurile, ar demonstra că poporul român a venit mult prea târziu pe lume pentru a avea dreptul să locuiască în mod legitim acest pământ și să dureze în tihnă valori materiale și spirituale potrivit nevoilor sale. Poate că istoriografii români n-ar fi răspuns niciodată afirmațiilor provocatoare, dacă spiritul răbdător al poporului nostru n-ar fi fost pus prea de multe ori la încercare. Am fi putut spune simplu și cu demnitate: SÎNTEM AICI DINTOTDEAUNA ȘI VOM FI AICI ÎNTOTDEAUNA pentru simplul motiv că N-AM VENIT DE NICĂIERI ȘI NU MERGEM NICIUNDE.

Dar, pentru că faptul real că sîntem aici oameni reali n-a fost un argument suficient de edificator, am scormonit pămîntul în lung și-n lat și am adunat atîtea „argumente“, cărora noi le spunem cu deplin temei dovezi materiale, obiective, încît ni se pare greu de crezut că n-ar gîrbovi spinările tuturor aceluia care, dintr-un motiv sau altul, ne falsifică istoria. La tot pasul, pe teritoriul patriei noastre găsim urme ale civilizației materiale și spirituale încă din timpuri preistorice. Această idee este concis, dar strălucit formulată în Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în care se arată că: „Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală“¹.

*
* *
*

Nu numai că Sălajul nu face excepție de la această regulă, ci, dimpotrivă, putem afirma că reprezintă o zonă privilegiată din acest punct de vedere.

Condițiile naturale, varietatea formelor de relief, bogățiile solului și subsolului pe aceste meleaguri, au creat condiții prielnice omului de a se așeza și trăi aici din vremurile cele mai îndepărtate.

Urme străvechi descoperite pe teritoriul Sălajului atestă prezența omului pe aceste meleaguri (Buciumi, Ileanda) încă din epoca paleolitică. De asemenea, cercetările arheologice au dovedit prezența omului din epoca neolitică într-o serie de așezări, dintre care am menționa: Zăuan, Răstolțul Mare, Borla, Zalău, Dragu, Crasna, Agrij, Samșud, Ip, Zalha, Gîrbou, Sîncraiu-Silvaniei, Jebuc și altele. În același timp, nenumărate vestigii arheologice din epoca bronzului atestă nivelul înalt al civilizației și culturii locale, parte integrantă a marii culturi pretracice și apoi tracice. Epoca bronzului este atestată fără putință de tăgadă de descoperirile de la: Derșida, Meseșeni de Sus, Giurtelec, Băbeni, Aluniș, Căpîlna, Călacea, Horoatu Cehului, Guruslău, Trăznea, Sfăraș etc.

Epoca timpurie a fierului este atestată de urmele unei cetăți de pământ descoperită în satul Bozna, prezența populației autohtone dacice fiind demonstrată de întreaga istorie a Sălajului, de cetățile de la: Moigrad, Șimleu Silvaniei, Marca, Stîrciu, Tusa, precum și de așezările de la Zalău, Panic și Boghiș.

„Vestigiiile materiale descoperite pe teritoriul județului, și mai ales la cetatea dacică de la Marca, adevărate o dezvoltare unitară în esența sa, a civilizației dacice. Este imperios a se reliefa că, din Moldova, Muntenia și Banat pînă în părțile de N-V ale Daciei, se lucrau aceleași tipuri ceramice — ceașca, vasul-borcan, fructiere, chiupuri etc., ceea ce ilustrează, la rîndul său, un mod de viață materială și spirituală dacic cu trăsături fundamentale comune pe întreg cuprinsul Daciei”².

După cum se știe, dezvoltarea Daciei a fost afectată de cele două războaie duse de imperiul roman în anii 101—102 și 105—106 în urma cărora cea mai mare parte a Daciei a fost cucerită și transformată în provincie romană. În urma acestor războaie, teritoriul de azi a Sălajului a fost traversat de granița vremelnică a imperiului roman, ceea ce a făcut ca jumătatea de sud a teritoriului județului să se afle sub stăpînirea romană, iar cealaltă parte a continuat să se dezvolte sub stăpînirea dacilor liberi.

Dar, neîndoindu-ne, ocuparea unei mari părți a Daciei și transformarea ei în provincie romană nu a avut numai consecințe negative, determinînd o vremelnică încetinire a dezvoltării civilizației materiale și spirituale autohtone. Dimpotrivă, fără simbioza daco-romană n-am fi fost noi înșine, n-am fi aparținut marii gînte latine, teză, de asemenea strălucit formulată în Programul partidului, în care se arată: „Cucerirea Daciei și transformarea ei într-o provincie a imperiului roman — cu toate aspectele negative pe care le-au avut — au dus la împlinirea celor două civilizații, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic”³.

Dovezile materiale atestă fără putință de tăgadă că majoritatea așezărilor romane din partea sudică a Sălajului, ca de altfel de pe întreg cuprinsul Daciei ocupate, s-au format pe vetrele localităților dacice, ceea ce evidențiază continuitatea neîntreruptă a vieții economico-sociale pe aceste teritorii. Peste civilizația autohtonă dacică s-a suprapus civilizația romană, influen-

ținându-se reciproc, contopindu-se și dând naștere unui nou tip de civilizație, daco-romană.

Procesul de naștere a acestei noi civilizații, determinată de conviețuirea daco-română a fost magistral surprinsă de marele nostru istoric A. D. Xenopol, care scria că: „În rădăcina fiziologică a neamului românesc se reflectă vechiul prototip dac, păstrat cu o curățenie tot atât de mare ca și limpezimea minții romane, încât astăzi poporul român apare ca un trunchi dac pe care s-a altoit o puternică și frumoasă coroană de încrengături, frunza și floare romană”⁴.

În partea de nord a Sălajului, rămasă în afara ocupației romane, dacii liberi au continuat să-și dezvolte propria lor cultură materială și spirituală. În urma săpăturilor arheologice făcute în zonă au fost identificate așezări ale dacilor liberi într-o serie de localități, dintre care amintim: Nușfalău, Marca, Zalău, Valea Miții, unde a fost descoperit un bogat material ceramic dacic, între care cești, fructiere, fragmente de chiupuri specifice populației locale⁵. Viața economico-socială din Dacia liberă a fost influențată puternic de cultura și civilizația romană, ceea ce explică procesul unitar al romanizării populației geto-dacice.

Retragerea armatei și administrației romane din Dacia Porolissensis, a făcut ca locuitorii din fostul teritoriu ocupat ca și cel din Dacia liberă să se regăsească într-o nouă situație, în stare de libertate, continuându-și în mod neîntrerupt viața economico-socială proprie. De fapt, de acum înainte aici viețuiește o nouă entitate etnico-socială, o nouă populație, născută din simbioza daco-romană care a durat mai bine de 160 de ani.

După cum se poate vedea și din argumentele aduse în mai toate studiile publicate în volumul de față, nimic nu justifică afirmațiile, nu numai lipsite de temei ci și de logică elementară, potrivit cărora o dată cu retragerea administrației și armatei romane, în spațiul carpato-danubian ar fi rămas un vid social, ca urmare a retragerii în sudul Dunării a întregii populații din această zonă.

Dimpotrivă, dezvoltarea nestingherită a populației românești a fost afectată de populațiile migratoare (goții, hunii, gepizii, longobarzii, avarii, slavii, ungurii), care, la impactul cu aceste teritorii nu numai că n-au intrat într-un vid social, ci au găsit aici o populație românească numeroasă, cu o civilizație materială și spirituală superioare celor pe care le aduceau cu ei migratorii. Cum era și firesc, cu timpul o parte din migratori au fost asimilați de populația băștinașă, preluând și anumite elemente din cultura și civilizația acestora. În același timp, populația românească băștinașă, având o cultură materială și spirituală, un mod superior de organizare a influențat puternic viața și activitatea populațiilor migratoare. În mod evident, trecerea populațiilor migratoare a lăsat anumite urme materiale în spațiul nostru geografic. De exemplu, trecerea goților prin această parte a Daciei este evidențiată de cele două tezaure din piese de aur, descoperite la Șimleu-Silvaniei, iar prezența slavilor, de necropola tumulară de la Nușfalău.

Faptul incontestabil că viața economico-socială a populației băștinașe din spațiul carpato-danubian s-a desfășurat neîntrerupt este demonstrat de

existența și în această zonă a unor așezări din perioada prefeudală, răspîndite pe întreaga arie geografică a județului; pe Valea Someșului (Șoimușeni, Lemniu), pe Valea Almașului (Hida), pe Valea Crasnei (Șimleu Silvaniei), pe Valea Barcăului (Nușfalău), pe Valea Sălajului (Doba), precum și în zona centrală a județului (Zalău, Badon, Ortelec, Popeni-Cuceu, precum și Moigrad — vestitul Porolissum de odinioară, mai întii dacic, apoi daco-roman și, în fine, românesc). Neîndoielnic, existența a numeroase așezări românești în secolele XI—XIII vine să confirme pe deplin ideea continuității populației românești în această zonă geografică a lumii. Din această perioadă sînt menționate o serie de localități dintre care menționăm: Șoimuș, Domnin, Aluniș, Jibou, Mirșid, Zalău, Bobota, Valcău de Jos, Bădăcini, Bănișor, Plopiș și altele⁶. Este de prisos să facem mențiuni despre existența localităților românești în zonă după etapa istorică menționată.

Primele mențiuni scrise despre românii din Sălaj s-au făcut în cronicile bizantine și maghiare. Astfel, în „Gesta Hungarorum“ — cronica notarului Anonymus — se fac referiri la vlahi și slavi, la formațiunile politice conduse de voievozii români Menumorut, Gelu și Glad. După cum consemnează cronica menționată, atrase de „bunătatea țării de dincolo de păduri, de rodnicia pămîntului“, pentru că „pămîntul acela e udat de cele mai bune rîuri, că din nisipul lor se culege aur, că aurul din acea țară este cel mai bun aur, că de acolo se scoate sare și materii sărate“, armatele ungare, în acțiunea lor de cucerire a Transilvaniei, au întâmpinat o dîrză rezistență din partea voievodatelor românești, care și-au apărut cu sacrificiul vieții pămîntul și libertatea⁷. Primind cu bunăvoință o solie a ducelui ungar și încercînd-o cu diferite daruri, răspunzînd unor pretenții formulate de această solie, Menumorut ne-a lăsat o pilduitoare lecție de patriotism: „Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei. Datori îi sîntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare, fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul ce l-a cerut bunei voințe a noastre nu i-l vom da niciodată, cîtă vreme vom fi în viață, nici din dragoste, nici de frică nu-i cedăm din pămînt nici un deget“⁸. Și pentru că prin simple amenințări ducele ungar n-a putut obține supunerea voievozilor români, el a dezlănțuit un sîngeros război de cotropire a teritoriilor românești.

„În urma unor sîngeroase lupte împotriva voievozilor lui Menumorut, Glad, Gelu și a urmașilor lor, lupte desfășurate pe parcursul a cîtorva sute de ani, statul ungar și-a instituit vremelnic dominația pe însemnate teritorii din această parte a Daciei și a recurs la felurite și dure mijloace pentru supunerea și deznaționalizarea românilor. Toate acestea au rămas, însă, fără rezultatul urmărit de agresori. Vitalitatea maselor de români, rezistența lor neîncetată și pe cele mai diverse planuri față de politica asupraitorului străin au făcut ca ei să-și păstreze ființa etnică, individualitatea distinctă în toate epocile sale“.

Principala forță socială care a înfruntat invazia cotropitorilor a fost țărănimea, care a constituit, pe parcursul mai multor secole, și principala forță revoluționară în lupta dusă de poporul român pentru libertate națională și dreptate socială, pentru progres social, această idee fiind pregnant subliniată

și în Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

În evul mediu țărănimea locală s-a ridicat de nenumărate ori la luptă împotriva exploatării și asupririi de către feudali. Acționând în deplină unitate, țăranii români și maghiari din Gîrbou, Crasna și Nușfalău s-au răscolat în 1344 și 1376, și au atacat domeniile mănăstirii din Mănăștur. De asemenea, răscoala de la Bobîlna din 1437—1438, a cuprins și numeroase sate din Sălaj, printre căpeteniile țăranilor răscolăți aflîndu-se Ilie cel Mare din Almaș, Pavel cel Mare din Voivodeni, Gal din Chendrea și Mihail din Cehu Silvaniei. Și tot în Sălaj, în localitatea Căpîlna de pe Valea Someșului s-a „inventat” infirma masă a istoriei cu „3 picioare” Unio trium naționum între unguri, sași și secui care, datorită faptului că-i lipsea piciorul de bază, cel românesc s-a prăbușit iremediabil.

La începutul secolului al XVII-lea, pe teritoriul Sălajului este prezent marele voievod Mihai Viteazul, cel care a reunit într-un stat unitar toate provinciile vechii Dacii. Aici la Guruslău, pe Valea Zalăului, s-a desfășurat bătălia de la 3 august 1601, în urma căreia oastea lui Mihai Viteazul a obținut o strălucită victorie asupra armatelor lui Sigismund Bathori, și, implicit asupra reacțiunii feudale potrivnice idealurilor de unitate și libertate ale poporului român.

Drumul străbătut de către Mihai Viteazul pe pămîntul Sălajului, locul istoricei bătălii de la 3 august 1601, tabăra de lângă Zalău, de unde Mihai Viteazul a trimis două scrisori către nuniul papal, ambasadorul Spaniei la Praga, marșul său victorios prin județ spre inima Transilvaniei au rămas adînc întipărite. Merită să subliniem în mod deosebit faptul că printr-o scrisoare din 4 februarie 1600, dată din Alba-Iulia, Mihai Viteazul a întărit libertățile locuitorilor orașului Zalău, scutindu-i de anumite taxe și asigurîndu-le drepturi de autonomie deplină în ceea ce privește viața internă a orașului și justiția. Strălucitele fapte de arme și idealurile de unitate ale domnitorului unificator de țară i-au fascinat atît de mult pe localnici, încît numeroasele toponimii din zonă îi păstrează amintirea pînă în zilele noastre: Fîntîna Cornilor a lui Mihai, în satul Bobota, Gorunul lui Mihai, în satul Chieșd; Dealul lui Mihai, în Guruslău; Podul lui Mihai, la Zalău. Dar, cel mai mare simbol al amintirii lui Mihai Viteazul și a bătăliei victorioase purtate de el pentru asigurarea unității politico-statale a celor trei țări românești este, fără îndoială, monumentul dezvelit la 21 octombrie 1976 pe dealul de la Guruslău în prezența secretarului general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe locul vechiului monument ridicat de ASTRA în, 1926, distrus însă în mod samavolnic de horthyști în 1940.

Datorită situației grele pe care o aveau, locuitorii Sălajului s-au ridicat de nenumărate ori la luptă împotriva asupritorilor feudali, recurgînd la diferite forme de luptă, începînd cu fuga de pe domniile feudale pînă la în-cadrarea în marile mișcări sociale ale epocii.

Marea mișcare socială și națională a românilor transilvăneni de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan a cuprins și Sălajul. Încă în lunile au-

gust-septembrie 1773, locuitorii din 22 așezări sălăjene, într-un amplu memoriu, însemnând 46 de pagini, adresat coregentului Iosif al II-lea, acuzau autoritățile și pe nobilii de nenumerate și felurite abuzuri, de uzurpare a unor drepturi străvechi, datorită cărora, după cum sublinia memoriul, „am ajuns în cea mai neagră mizerie”¹⁰. După cum consemnează documentele vremii, în februarie 1775, a avut loc o puternică mișcare a iobagilor din satele de la poalele Meseului, pe Văile Almașului și Agrijului, la Gilgău, Gîrbou, Chendrea îndreptată împotriva aspirării sociale și naționale.

În pofida măsurilor luate de autorități, încă la 28 noiembrie 1784, de a împiedica participarea iobagilor Sălajului la lupta condusă de Horea, Cloșca și Crișan, numeroși locuitori și-au manifestat nemulțumirea față de regimul asupritor instaurat de nobilimea și de administrația străină. Dintr-un raport local, datat 15 decembrie 1784, se dezvăluie starea generală de tensiune și agitație ce domnea în rîndurile populației, unii dintre locuitorii Sălajului luînd parte la luptele ce au avut loc în munții Apuseni.

Comuna Cizer păstrează amintirea legendarului Horea, conducătorul mării răscoale a țărănilor de la 1784. În perioada șederii sale în căsuța de sub Măgura, mai sus de răscrucea drumurilor Ciucea—Cizer—Buciumi, Horea, împreună cu ortacii săi, a construit, în anul 1733, frumoasa bisericuță din lemn din această localitate, aflată azi în Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Pe o grindă a peretelui de nord al naosului este scris: „Lucrat Ursu H”.

Programul și ideile mișcării sociale și naționale de la 1784 au pătruns adînc în conștiința maselor din Sălaj, fapt care se ilustrează, în primul rînd, prin neconținutele agitației, frămîntări și acțiuni țărănești desfășurate în anii următori. O seamă de documente amintesc despre o răscoală a iobagilor, care a avut loc în 1808 în Năpradea.

Revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a avut un larg ecou și în satele sălăjene. Avînd în memorie răscoala din 1784, țărăniile din mai multe sate s-au ridicat la luptă împotriva asupririi sociale și naționale. Referindu-se la starea de spirit a populației, Paul Banffi, comitele Crasnei, raporta guvernatorului Transilvaniei, la 26 martie 1821, despre mișcările țărănilor din comitat, provocate de introducerea urbariului și grăbite de evenimentele din Muntenia. „Aduc la cunoștință Excelenței Voastre — relata el — că în acest comitat se vorbește de două săptămîni despre răscoala izbucnită în Țara Românească în contra boierilor și turcilor”¹¹. Mai departe, raporta: „țărăniile nu mai vor să fie supuși stăpînilor de pămînt și sînt gata să atace drepturile lăsate acestora de către rege — fac adunări și sînt în legătură prin delegații lor, iar în fața funcționarilor comitatului vorbesc așa de îndrăzneț, cum nu s-a auzit pînă acum. Cele mai agitate localități, care neliniștesc cu sfatul lor și pe celelalte sînt: Nușfalău, Boghiș, Borla, Lompirt și Zăuan”¹².

Sălajul aflat întotdeauna în efervescența frămîntărilor și evenimentelor social-politice și culturale, a fost vatra în care s-au născut doi dintre cei mai de seamă tribuni ai luptei de la 1848 pentru libertate socială și națională, pentru unitatea politică a tuturor românilor: Simion Bărnuțiu în comuna

Bocșa și Alexandru Papiu-Ilarian, născut la Bezded, precum și unul dintre cei mai viteji căpitani ai lui Avram Iancu, Iacob Deleu din Periceiu.

Documente recent descoperite atestă că începuturile revoluției române se leagă de Sălaj. La 19 martie 1848, locuitorii din Giurtelecu-Șimleului, în frunte cu Ioan Lobonțiu, ridicându-se la luptă pentru libertate, au hotărât „să nu mai meargă la slujbă la domni, să-i mîntuiți de iobăgie”¹³. Referindu-se la spiritul revoluționar ce cuprinsese întreg Sălajul, judele-primar de la Zalău consemna la 14 aprilie 1848, cu ocazia țîrgului că „românii sînt mai veseli și nutresc nădejdi de a scăpa din iobăgie”¹⁴.

În acele vremuri de răscurce, însetați de libertate, țărani din Năpradea se adună la 30 iulie 1848 și protestează împotriva abuzurilor lui Augustin Santvics, administratorul moșiei baronului Carol Huszar¹⁵. Flăcările revoltei s-au extins în părțile Jiboului, la Dragu și Tihău. Armata austriacă a intervenit la Buciumi, la Gîrbou, Samșud și în alte părți ale Sălajului.

Numeroși sălăjeni au participat la Adunarea Națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj din 3/15 mai 1848, unde marele tribun al neamului, Simion Bărnuțiu, demonstra cu argumente irezistibile dreptul românilor de a-și hotărî destinele. A rămas memorabil discursul acestuia rostit în catedrala din Blaj, din care se degajă cu putere spiritul revoluționar, profundul democratism și omenia poporului român, trăsături pe care le păstrează dintotdeauna. „Națiunea română — arată Bărnuțiu — dă de știre națiunilor conlocuitoare că vroind a se constitui și organiza pe teme național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni, și recunoaște, același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate; prin urmare, națiunea română nici voiește a domni peste alte națiuni, nicum a suferi, a fi supusă altora, ci vroiește drept egal pentru toate”¹⁶.

La înfăptuirea mărețului act al Unirii Moldovei cu Țara Românească și la fondarea statului național român, și-au adus o prețioasă contribuție și iluștrii fii ai Sălajului, Simion Bărnuțiu și Alexandru Papiu-Ilarian. Bucurîndu-se de încrederea domnului Alexandru Ioan Cuza, în anul 1860 Alexandru Papiu-Ilarian este numit în funcția de juristconsult al Moldovei și trei ani mai tîrziu, ministru titular la Departamentul Justiției în guvernul României.

Dînd glas strării de spirit și bucuriei generale din acei ani de însemnătate istorică pentru întreaga națiune, revoluționarii și eruditul învățat Alesandru Papiu-Ilarian spunea: „Românii din Transilvania în împrejurările de față numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnul, numai de aici își văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza Domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în Principate”¹⁷.

Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României a amplificat mișcarea națională a sălăjenilor pentru libertate națională, ca de altfel, a tuturor românilor aflați sub dominație străină, care au simțit și au acționat într-un singur și mare consens național pentru dobîndirea izbîndei care să conducă apoi la reuniunea întregului popor român în unul și același corp politic. La scurtă vreme după proclamarea independenței totale de către parlamentul țării, în locuința juristului Vasile Pop din Zalău a avut loc, la

13/25 mai 1877, o întrunire a fruntașilor sălăjeni, la care au luat parte: Gheorghe Pop de Băsești, Ioan Maniu, Emeric Pop, Vasile Pop, Gavril Trifu, Alexandru Costea, Teodor Pop și Valentin Pop, cu prilejul căreia s-a adoptat un Apel-manifest, în care se arăta că evenimentele au silit România „să îmbrace față de război și să-și sacrifice viața și averea fiilor săi pentru apărarea vetrei strămoșești“. În numele „legăturii de sânge cu frații cei de dincolo de Carpați“, semnatarii apelului chemau la susținerea cu toate forțele a cauzei neatîrnării¹⁸.

Răspunzînd chemării Apelului — manifestat, după cum și propriilor sentimente patriotice, în pofida măsurilor ostile ale autorităților austro-ungare, sălăjenii „s-au grăbit cu bucurie să dea dinarul lor la altarul națiunii“¹⁹.

Sălajul a dat și un poet al neatîrnării, pe Ioniță Scipione Bădescu din Răstolțul Mare, prieten apropiat al luceafărului poeziei românești, Mihai Eminescu. Prin versurile sale înaripate, Bădescu chema poporul la luptă pentru cucerirea deplină a independenței de stat a României, cînta vitejia și înaltele virtuți ale ostașilor noștri. În „Trompetele răsună“, Ioniță Scipione-Bădescu exprima voința de libertate și de unire a poporului român: „Un glas pe toți îi poartă / Să-și vadă iar moșia / Unită, mare, mîndră / Trăiască România!“

Alături de ceilalți români aflați sub ocupație străină, sălăjenii au luat parte activă la mișcarea memorandistă din 1892. Printre cei 300 de delegați care au plecat la Viena pentru a preda Memorandumul s-au numărat Gheorghe Pop de Băsești, Andrei Cosma, dr. Cassiu Maniu, Gheorghe Filip, învățătorul Alexa Fedorca, Teodor Simoc și Ioan Galu²⁰. De numele acestora și al altor personalități de seamă ca: Alimpiu Barboroviciu, Elena Pop, Demetriu Coroianu etc. se leagă și înființarea în Sălaj a unor societăți de cultură și instituții economice: „Reuniunea învățătorilor români sălăjeni“, „Despărțămîntul Astra-Sălaj“, „Reuniunea femeilor române sălăjene“, instituțiile de credit și economice: „Silvania“ la Șimleu Silvaniei, „Sălăjana“ la Jibou etc. În mai 1894, cînd a început la Cluj procesul memorandiștilor, din satele și orașele Sălajului s-au îndreptat spre Cluj, numeroase delegații pentru a-i sprijini pe „înculpați“. Printre aceștia se aflau soli din Zalău, Meseșeni de Sus, Pria, Cizer, Seredei, Sîg, Șimleul Silvaniei, Cehu Silvaniei, Ortelec, Cheud, Lopoiaia, Cuceu, Domnin, Soimuș, Racîș, Brebi, Treznea, Bozna, Agrii²¹. Tot în acele zile sătenii din Ileanda, acționînd în sprijinul acuzaților, declară public „cu inima, cu sufletul, cu gîndul nostru sîntem alături de voi pe banca fițașilor, deoarece răbdați pentru noi, suferințele voastre sînt și ale noastre, fiți curajoși“²².

Odată cu apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste, mersiașii din Sălaj, îndeosebi calfe și ucenici, au început să organizeze acțiuni revendicative pentru ameliorarea salariilor și, în general, pentru un regim de viață mai omenesc. De asemenea, muncitorii din zonă trec la constituirea unor organizații proprii, acționînd în cadrul ansamblului mișcării muncitorești. În 1890, la Zalău, s-au pus bazele casei cercuale a lucrătorilor cizmari

și a fost adoptat statutul acesteia²³, iar în anul 1891, lucrătorii din același oraș au adoptat statutul cercului cultural²⁴.

Ulterior, în orașele Zalău, Șimleu Silvaniei precum și în alte localități au luat ființă organizații socialiste ale muncitorilor, care au militat pentru îndeplinirea dezideratelor revoluționare și patriotice ale proletariatului, ale maselor muncitoare.

Pe teritoriul județului au avut loc, încă din 1891, primele acțiuni de sărbătorire a zilei de 1 Mai, ceea ce a făcut ca în anul respectiv la Șimleu Silvaniei, în pofida amenințării polițienești, să se adune numeroși muncitori, români și maghiari, pentru a manifesta sub stindardul idealurilor proletare, ale solidarității revoluționare a oamenilor muncii de pe toate meridianele globului.

Din documentele vremii rezultă că în primii ani ai secolului XX au avut loc o serie de adunări ale muncitorilor din Zalău, Șimleu Silvaniei și în alte localități, în cadrul cărora s-au dezbătut probleme privind organizarea și mobilizarea maselor muncitoare la luptă pentru revendicări economice și politice. Apelurile lansate de organizațiile socialiste din Zalău și Șimleu Silvaniei, în ianuarie 1905, chemau muncitorii la o adunare publică de protest împotriva politicii autorităților și claselor exploatare de aspirare socială și națională, pentru dobândirea de revendicări economice și politice²⁵.

Paralel cu acțiunile muncitorilor, se ridică la luptă și țărani împotriva grofilor și moșierilor, pentru pământ și libertate națională. Printre acestea se înscrie mișcarea din 1895 a țăranilor din Nușfalău, împotriva cărora autoritățile au adus forțe represive. În satele Sălajului s-a simțit puternic ecoul răscoalelor din 1868 și 1894, al mișcărilor țărănești de dincolo de Carpați, care au culminat cu marea răscoală țărănească din primăvara anului 1907.

Este semnificativ faptul că marea răscoală din 1907 a avut un puternic ecou și în satele transilvănene, inclusiv în cele ale județului Sălaj, unde se creează comitete organizatorice, inițiate de Partidul Social Democrat, în vederea intensificării luptei pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale țăranilor. Astfel, în luna martie 1907, când răscoala țăranilor de peste Carpați era în toi, Comitetul organizatoric din Zalău lansează un „APEL” care are un început foarte semnificativ pentru acele zile pline de frământări: „Fraților! Dacă v-ați săturat de mizerie și foamete, acum, este timpul să ne ajutăm. Trebuie să ne convingem odată pentru totdeauna că nouă nu ne ajută nici popa, nici solgăbirăul, nici proprietarul. Dar nu ne ajută nici înaltul guvern, nici domnii deputați, ci numai solidaritatea noastră”²⁶.

Dezideratul secular al Unirii Transilvaniei cu România s-a manifestat deosebit de pregnant și în Sălaj. În întreg județul s-au constituit consilii și gărzii naționale, locale și județene, care au pregătit temeinic actul istoric de la 1 decembrie 1918.

Din cei 1228 delegați la adunarea constituantă de la Alba Iulia, Sălajul a fost reprezentat de Gheorghe Pop de Băsești, președintele P.N.R. (președinte de onoare al adunării), deși bătrîn și bolnav, declara: „... merg la Alba Iulia chiar dacă acest drum mă va costa viața...” și care în semn de cinstire a fost ales președinte de onoare al adunării: Iuliu Maniu, Iuliu Dom-

șă, Ion Taloș, Augustin Pinteă, Eugen Boroș, Traian Trufașu, Remus Roșca, Cornel Oțet, Dionisiu Pop Moldovan, Laurențiu Avram, Cornel Pop, Vasile Dirjan, Ion Boca și alții. Exprimînd hotărîrea de unire cu patria-mamă, în discursul de deschidere a Marii Adunări Naționale din 1 decembrie 1918, Gheorghe Pop de Băsești, sublinia: „Națiunea română la toate evenimentele mari istorice în trecut și astfel și astăzi, s-a adunat pentru a decide asupra sorții sale. Așa onorată adunare, în anii 1848, cînd era cea mai grea sarcină asupra națiunii române s-a adunat pe Cîmpia Libertății la Blaj, și acolo Adunarea Națională a luat hotărîrea care avea să înfrunte iobăgia în care gema sărmana noastră națiune. După dezrobirea noastră din iobăgie a urmat o altă iobăgie și mai mare, iobăgia sufletelor noastre, și apoi a urmat iobăgia de clasă. Astfel, onorată adunare, la locul acesta sfințit de sîngele marilor noștri martiri v-ați adunat și d.voastră, ca să sfărîmați și cătușele robiei noastre spirituale, ale robiei noastre spirituale, ale robiei noastre seculare și să decidem ca un popor liber asupra sorții noastre.

LANȚURILE ACESTEI ROBII SÎNTEM CHEMAȚI, FRAȚILOR, SĂ LE ZDROBIM ASTĂZI, ÎN ACEASTĂ MARE ADUNARE A TUTUROR ROMÂNILOR DIN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA, AICI PE PĂMÎNTUL STROPIT CU SÎNGELE MARTIRILOR HOREA ȘI CLOȘCA. VREM SĂ ZDROBIM LANȚURILE ROBIEI NOASTRE SUFLETEȘTI PRIN REALIZAREA MARELUI VIS AL LUI MIHAI VITEAZUL: UNIREA TUTUROR CELOR DE O LIMBĂ ȘI DE O LEGE ÎNTR-UN SINGUR ȘI NEDESPĂRȚIT STAT ROMÂNESC“²⁷.

Unirea cea mare făcută pentru toate veacurile, operă a maselor largi populare, a creat condiții prielnice dezvoltării mai rapide a forțelor de producție, a condus la creșterea numerică a proletariatului, la sporirea rolului său în întreaga viață economico-socială și politică a țării.

În mai 1921, Congresul Partidului Socialist a consfințit pentru totdeauna unificarea mișcării muncitorești din țară pe baze comuniste, a înarmat partidul cu o strategie și o tactică nouă pentru a-și îndeplini misiunea sa istorică de transformare revoluționară a societății românești.

După anul 1921, organizațiile de partid din Sălaj au trecut la punerea bazelor organizatorice comuniste, au fost create noi organizații ale P.C.R. și U.T.C., s-a extins procesul organizării muncitorilor în sindicate. Documentele din perioada respectivă atestă că în anii 1929—1935 activau organizații ale P.C.R. la Zalău și Șimleu Silvaniei, iar în perioada 1939—1941 funcționa un comitet local U.T.C. la Cehu Silvaniei și organizații U.T.C. la Jibou. O seamă de rapoarte ale autorităților burgheze conțin date despre activitatea desfășurată în întreaga perioadă interbelică de către comuniști, socialiști și alți militanți democrați, de diferite organizații de masă, legale sau ilegale, conduse de partidul comunist pe întreg cuprinsul județului Sălaj. Astfel un raport din 5 ianuarie 1933 informează că în Șimleu Silvaniei își desfășura activitatea o organizație a Partidului Comunist Român cu 50—60 de membri. Numeroși comuniști activau în orașul Zalău, precum și în Sărmașag și Cehu Silvaniei. „Autoritățile au urmărit continua activitate depusă de comunistul Nicolae Goldberger, din Someș-Odorhei, județul Sălaj, atît pe plan local, cît și în calitate de membru al conducerii P.C.R.“²⁸.

Într-un raport al poliției din Zalău se arată că activitatea organizațiilor Partidului Comunist Român din județ în rîndul maselor este susținută de o serie de elemente „care au îmbrățișat ideile comuniste în diferite centre mai mari industriale și care, din lipsă de muncă și datorită concedierilor, se găsesc din nou cu domiciliul în județ”²⁹.

Un număr însemnat de muncitori activau în sindicatele unitare și în alte organizații de masă, conduse nemijlocit de Partidul Comunist. În Zalău și Șimleu Silvaniei își desfășurau activitatea organizații ale Partidului Social-Democrat și Partidului Socialist Independent.

În pofida măsurilor represive luate de autorități, comuniștii sălăjeni au organizat și condus lupta maselor pentru drepturi și libertăți democratice. Ca urmare, în mai 1936, a avut loc la Zalău o adunare a muncitorilor viticoli și din construcții, în care s-a dezbătut problema majorării salariilor muncitorilor viticoli și a fost adoptat un memoriu, prin care cei prezenți cereau o serie de revendicări economice și politice, între care dreptul la întrunire. În perioada următoare, s-au înmulțit întrunirile și adunările muncitorești, al căror subiect de dezbateră îl constituia dobîndirea de noi drepturi economice și libertăți politice. Sub conducerea comuniștilor, în anul 1939, minerii din Cristolțel-Surduc au organizat o grevă.

Concomitent cu intensificarea mișcării muncitorești, a crescut în amploare și lupta țărănimii sălăjene. Nemulțumiți de aplicarea în practică a reformei agrare din 1921, sătenii au protestat public. „Întregul pămînt — declarau locuitorii așezămintelor rurale — li se cuvine celor ce muncesc”. Acuzat de „violență” contra statului și propagandă contra legiilor“, precum și de „agitarea poporului“, la 6 aprilie 1925, Parchetul Tribunalului din Zalău îl trimitea în judecată pe lucrătorul agricol Toader Balota din Derlida³⁰.

După cum se știe, în august 1940, României i-a fost impus odiosul Dictat de la Viena, prin care partea de nord a Transilvaniei, în suprafață de 43.500 km² și o populație de 2,6 milioane locuitori, a fost ruptă din trupul patriei și predată Ungariei horthyste. Din această parte a Transilvaniei făcea parte și fostul județ Sălaj, cu o suprafață de 5.191 km² și o populație de 340.347 locuitori, din care 56,6% erau români; 30,4% maghiari; 4,7% germani; 3,9% evrei; 1,7% slovaci, iar 2,7% de alte naționalități³¹.

În urma acestui odios act istoric, în Sălaj au fost săvîrșite unele dintre cele mai sălbatice și mai sîngeroase acte de violență. În septembrie 1940, la Treznea au fost omorîți în mod bestial, prin împușcare sau spintecare cu baioneta de ocupanții horthyști 81 de oameni, iar la Ip 154 de persoane pașnice, în principal bătrîni, copii și femei. În acel „septembrie negru” bandele horthyste înarmate au săvîrșit atrocități în numeroase alte localități din județ, cum sînt: Cuceu, unde au fost omorîte 16 persoane, Șimleu Silvaniei — 7, Zalău — 5, Ciumărna — 12, Cerișa — 11, Zăuani-Nușfalău — 13³² etc.

De teama ocupanților horthyști, din Sălaj s-au refugiat, lăsîndu-și căminele proprii pentru care au muncit o viață, 29.734 persoane de naționalitate română, iar alte 4.220 au fost expulzate de autorități. Din capitala județului, ocupanții au arestat și expulzat 1.258 de persoane, iar din Șimleu Silvaniei

592. În același timp, 2.214 români au fost forțați să se convertească la una din confesiunile religioase maghiare.

Atitudinea autorităților vremii față de populația românească locală este evidențiată clar de o constatare oficială a prefectului județului Sălaj, făcută în 14 iunie 1942, când arăta: „Constat cu durere că mai avem încă în județul nostru mult prea mulți români și mult prea înrăiți”³³.

Locuitorii Sălajului, asemenea tuturor românilor, pătrunși de mînie și ură față de cotropitori, de actele barbare ale acestora, s-au împotrivit permanent ocupanților. Muncitorii, țărani, intelectuali, în frunte cu comuniștii, au ripostat în variate forme împotriva naziștilor și horthyștilor. În această luptă, alături de români s-au aflat și oameni ai muncii de naționalitate maghiară, care au înțeles că numai împreună cu poporul român își pot îndeplini profundele aspirații de dreptate socială și națională.

Populația Sălajului a primit cu nespusă bucurie și entuziasm știrea triumfului insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din August 1944, așteptînd cu nerăbdare grabnica eliberare de sub dominația horthyștă. Atunci cînd, începînd cu 14 octombrie 1944, armatele române și sovietice au ajuns cu operațiile militare pe teritoriul județului, populația li s-a alăturat sprijinind acțiunile pentru zdrobirea forțelor fasciste. În lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei de sub dominația fascistă, pentru triumful deplin asupra nazismului, dusă pe teritoriul județului, ostașii români și sovietici au înscris memorabile pagini de eroism la Cernuc, Gîrbou, Tihău, Creaca, Dragu, Românași, Zalău, Chilioara, Chieșd, Derșida, Bobota și în alte localități.

În anii care au urmat Eliberării, sălăjenii au luat parte activă la îndeplinirea profundelor mutații social-politice și economice ce au avut loc în patria noastră și care au condus la abolirea monarhiei și proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947.

Anul 1945 a însemnat și pentru țărănimea sălăjeană încununarea luptei seculare pentru pămînt, prin reforma agrară, opera de bază a guvernului cu adevărat democratic, condus de dr. Petru Groza.

La 4 februarie 1945 a luat ființă Frontul Plugarilor și în județul Sălaj, care a trecut imediat la acțiuni concrete. După apariția Decretului Lege, în Sălaj au fost luate numeroase măsuri, care au asigurat aplicarea legii și caracterului profund democratic al reformei agrare. În scopul asigurării cadrului optim de desfășurare a reformei, prin ordonanța nr. 7 din 12 martie, prefectul județului Sălaj a dispus ca toate organele administrative să sprijine țărănimea în desăvîrșirea reformei agrare³⁴. De altfel, la 6 mai 1946 în orașul Zalău, dr. Petru Groza, a înmînat personal primele titluri de proprietate unor țărani din județul Sălaj³⁵.

Caracterul profund democratic, revoluționar al reformei, rezultă și din faptul că atât exproprierea cît și împrumutarea s-au făcut fără să se țină seama de naționalitate.

La 11 iunie 1948, cînd s-a votat legea naționalizării principalelor mijloace de producție, muncitorii, sub conducerea Comitetului județean Sălaj al P.C.R., au preluat micile întreprinderi industriale, miniere, bancare, de

asigurări, transport și telecomunicații, care au devenit proprietate de stat, bunuri ale întregului popor. Între acestea s-au numărat exploatarea miniere de la Sărmășag, Surduc și Ip, fabricile de cărămidă, țiglă, spirt, uzinele electrice, atelierele, presele de ulei, morile sistematice, băncile din Zalău, Șimleu Silvaniei, Crasna, Jibou, Cehu Silvaniei, instituțiile sanitare și de cinematografie, mijloacele de asistență sanitară și farmaciile particulare din mediul urban și rural. Instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție a deschis calea spre conducerea planificată a economiei și înfăptuirea politicii de industrializare.

Industrializarea socialistă a țării, desfășurată cu hotărâre și consecvență de-a lungul anilor sub conducerea științifică a partidului, a asigurat dezvoltarea viguroasă a industriei și agriculturii și în această zonă, îndeosebi după reorganizarea administrativ-teritorială a țării, pe baza hotărârilor Conferinței Naționale a partidului din 1967, documente pe baza cărora se reînființează și județul Sălaj. Folosim termenul de reînființare deoarece județul Sălaj a mai existat timp de trei sferturi de veac, luînd ființă în anul 1876 prin unificarea fostelor comitate medievale Crasna și Solnocul de Mijloc și s-a desființat în anul 1950, ca urmare a reorganizării administrativ-teritoriale a țării, cînd au luat ființă regiunile și raioanele.

Expresia grăitoare a politicii de industrializare socialistă a acestei zone o constituie faptul că începînd cu anul 1972 producția industrială a devenit preponderentă în ansamblul economiei județului, iar în 1979 industria județului realizează în numai 8 zile producția anului 1950. Astăzi, Sălajul, exportă 200 de tipuri de produse în 27 de țări ale lumii. Pe baza hotărârilor Congresului al XI-lea al P.C.R. urmează ca la sfîrșitul anului 1980 în județ să se obțină o producție industrială în valoare de cel puțin 10 miliarde lei, iar în 1990 de circa 18—20 miliarde lei, adică tot atît cît se producea în 1938 în întreaga Romînie.

Paralel cu dezvoltarea producției industriale, agricultura județului a cunoscut un puternic proces de modernizare și dezvoltare. Pe baza programului elaborat de Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949, s-a desfășurat întregul proces de cooperativizare, care s-a încheiat în primăvara anului 1962. A crescut, an de an, numărul tractoarelor și mașinilor agricole din județ, cantitatea de îngrășăminte chimice, de insecto-fungicide. Ca urmare, producția globală agricolă a sporit, în anii 1971—1974 cu 17,3 la sută, față de producția medie realizată în perioada 1966—1970, iar în anii 1976—1977 creșterea medie este de 25,4 față de perioada corespunzătoare a cincinalului anterior*.

Dezvoltarea accelerată a economiei județului a determinat schimbări radicale în viața locuitorilor acestor meleaguri. În anul 1978, veniturile populației au crescut de peste 2,5 ori față de anul 1950, iar volumul desfacerilor de mărfuri a crescut, în aceeași perioadă de 17 ori.

* Ne-am referit doar la primii doi ani ai actualului cincinal deoarece anul 1978 nu poate fi luat ca an de referință datorită condițiilor climaterice total nefavorabile producției agricole.

A cunoscut o mare amploare construcția de locuințe și lucrările edilitar-gospodărești. Menționăm în acest sens, că, între anii 1968, anul reînființării județului, și 1979, au fost construite peste 9.000 apartamente din fondurile statului și din fondurile populației cu sprijinul statului, precum și circa 9.300 de locuințe din fondurile proprii ale locuitorilor județului.

Sălajul dispune azi de o rețea școlară și de cultură fără precedent în istoria acestor locuri. În anii socialismului s-au ridicat numeroase edificii social-culturale, a sporit considerabil volumul lucrărilor de gospodărire comunală; numărul posturilor telefonice este de 5 ori mai mare în 1978 decât în anul 1968; a crescut numărul unităților comerciale, s-au lărgit gama prestațiilor de servicii către populație, iar curentul electric a fost introdus în 266 localități, încheindu-se astfel, încă din 1971, procesul de electrificare a județului.

*
* *
*

Iată, o succintă trecere în revistă a principalelor momente istorice din această zonă. Le considerăm însă suficiente pentru a ne forma o imagine reală despre drumul parcurs de-a lungul secolelor de populația locală, care, încadrată organic în ansamblul istoriei noastre naționale, a desfășurat o neîntreruptă activitate pentru a da noi dimensiuni producției materiale și spirituale. În ciuda vitregiilor vremii, populația românească din zonă și-a păstrat nealterată personalitatea, și-a dezvoltat limba și cultura, și-a cultivat tradițiile și obiceiurile proprii; portul, dansul, cântecul etc. În același timp, reamintindu-se de limbajul ilustrului nostru înaintaș, Simion Bărnuțiu, „vom fi constrinși a zice că neavînd cuget dușman contra altor națiuni“ (în cazul nostru a altor naționalități), populația românească a cultivat permanent prietenia și frăția cu oamenii muncii de alte naționalități, astfel că astăzi într-o deplină unitate, români și maghiari, își făuresc o nouă viață. Împreună construiesc edificii economice și social-culturale, împreună produc și învață, împreună își cîntă bucuriile în cadrul celei mai grandioase manifestări spirituale din istoria noastră — festivalul național „Cîntarea României“. Și ce este mai frumos și mai omenesc decât această deplină egalitate pe care ne-a adus-o socialismul deopotrivă românilor și maghiarilor. Să ne bucurăm, deci, de munca noastră comună, de succesele noastre, să facem ca aceste străvechi me-leaguri să devină tot mai înfloritoare în beneficiul omului, a bunăstării sale.

GRIGORE BELDEANU

Note bibliografice

1. Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Ed. politică, București, 1975, p. 27.
2. A se vedea Monografia Județului Sălaj, în curs de apariție la Editura Sport-Turism.
3. Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Ed. politică, București, 1975, p. 27—28.
4. A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. II, București, Ed. „Cartea Românească“, p. 35.

5. S. Dumitrașcu, V. Lucăcel, Cetatea dacică de la Marca, Zalău, 1974, p. 32.
6. A se vedea și Coriolan Suciu, Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, Ed. Academiei, vol. I, 1967; vol. II, 1968.
7. Laurean Tulai, Județul Sălaj în contextul istoriei patriei, Anale de istorie, anul XXIV, 1, 1978, p. 98.
8. Faptele ungarilor, de notarul anonim al regelui Bela, traducerea de C. Popa Lisseanu, București, 1934, cap. 19—20.
9. Laurean Tulai, op. cit., p. 99.
10. Paul Abrudan, Ecouri ale răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișana în Sălaj, „Silvania“, Zalău, 1977, p. 3.
11. I d e m.
12. I d e m.
13. Ion Ivănescu, Sălajul și mișcările revoluționare premergătoare anului 1840, „Năzuința“, 22 martie 1978.
14. Ioan Ardeleanu junior, Vasile Vetișan, Revoluția de la 1848 a început în Sălaj, „Silvania“, 1977, p. 3.
15. I d e m.
16. S. Bărnuțiu, Discursul ținut în catedrala din Blaj, la 2/14 mai 1848, Ed. librăriei SOCEC, Societatea Anonimă, București, 1909, p. 63.
17. Laurean Tulai, op. cit., p. 102.
18. Ion Ardeleanu senior, Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor Sălăjeni, Zalău, 1935, p. 205—206.
19. I d e m.
20. Arhivele statului, filiala Sălaj, fond Prefectura jud. Sălaj, Prezidențiale, cota 36/1893.
21. Ioan Tomolea, Grațian Mărcuș, Zălăul și memorandiștii, în vol. „Zălăul pe treptele istoriei“, Zalău, 1975, pp. 67—68.
22. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, ediția II-a, București, 1972, p. 233.
23. Laurean Tulai, op. cit. 103.
24. I d e m.
25. I d e m.
26. „Erdely Hirlep“, 31 martie 1907.
27. V. Braniște, „George Pop de Băsești“, Cuvîntare festivă, Tipografia Națională, S.A. Cluj, 1923, pp. 2—4.
28. Laurean Tulai, op. cit. p. 105.
29. I d e m.
30. I d e m, p. 106.
31. Dumitru Bîrjac, Locuri și monumente istorice în Sălaj, Zalău, 1978, p. 36.
32. Laurean Tulai, op. cit., p. 106.
33. Corneliu Coposu, „Țara Silvaniei“, Conferință ținută la posturile noastre de radio — emisiune, în ziua de 22 septembrie 1944 în cadrul „Orei Ardealului“, Imprimeria „Curierul“, București, 1944, p. 12.
34. Arhivele Statului, filiala Sălaj, dosar 1945, f.n.
35. Frontul plugarilor nr. 373 din 8 mai 1946.

LE SĂLAJ SUR LES COORDINATIONS DE L'HISTOIRE ROUMAINE

(R e s u m é)

Il est présentée l'histoire du Sălaj — le Pays de Sylvania — l'un des plus ancien territoire roumain mentioné par les documents médiévaux. L'auteur fait un croquis historique synthétique de ce territoire depuis les plus anciennes périodes historiques jusqu'à nos jours. Ils sont mentionnées — sur l'appui des plus récentes investigations et découvertes archéologique, les plus récentes investigations dans les archives ou selon les plus récentes interprétations — les étapes succesives de l'histoire du Sălaj. Depuis les plus anciennes découvertes de l'époque néolithique, passant par l'époque du bronze et du début de celui du fer, on arrive aux

découvertes de l'époque dacique très nombreuses sur ce territoire, en marquant la présence des dates très importantes en Sălaj, concernant l'état dac unitaire et indépendant de Burebista. Il y a aussi mentionné le procès de transformation que les Dacs ont subis sous la domination romane, procès qui a mené à la création d'une civilisation ayant un rôle décisif pour l'histoire ultérieure. Il y sont mentionnées des découvertes récentes tout à fait importantes de l'époque des migrations, les premières formations d'état slavo-roumaine mentionnées en Sălaj, le rôle que la population majoritaire de ce contrée, les Roumains, ont joué pendant les grands événements du moyen-âge. L'auteur souligne aussi, le rôle joué par l'intellectualité roumaine du Sălaj dans la lutte nationale pendant l'époque moderne, et surtout, pendant la période de la révolution de 1848 et l'année de la grande union de 1918, année quand les représentants du Sălaj ont joué un rôle de première ordre. En mentionnant la lutte de Roumains pour le progrès et la démocratie même après l'Union de 1918, il est souligné la résistance pendant l'occupation fasciste et horthiste et la lutte pour la libération. Il y sont passés en revue les habitants du Sălaj pendant les années de la construction du socialisme.

Le motto de l'article: „C'est ici que nous sommes nés de toujours et ici nous resterons“ devient une constatation historique prouvée par l'auteur dans toute la démonstration faite.